

«ԿՈՐՈՆԱ» ԲԱՂԱԴՐԻՉՈՎ ՆՈՐԱԿԱԶՄ ԲԱՌԵՐԻ

ՔՆՆՈՒԹՅՈՒՆ

Բանասիր. գիտ. թեկնածու Մ. Ա. Սարգսյան

meri.sargsyan@isec.am

ԼԻ ավագ լաբորանտ Ն. Պ. Խաչիբաբյան

khachibabyan.naira@gmail.com

Հիմնաբառեր: Նորակազմ բառեր, կորոնավիրուսային բառապաշար, բառապաշարի հարստացում, խոսակցական լեզու, հայերենի բառապաշար, դիպվածային բառեր

Հայերենը, ինչպես մյուս բոլոր կենդանի լեզուները, շարունակ փոփոխվող համակարգ է, որն անընդհատ զարգանում է և կատարելագործվում: Հասարակական զարգացումներին զուգընթաց շարունակական զարգացման մեջ է գտնվում նաև լեզվի բառապաշարը: Բառապաշարը լեզվի բաղադրիչ տարրերից ամենաարագ փոփոխվողն է: Ի հայտ են գալիս նոր իրողություններ, որոնք իրենց արտացոլումն են գտնում բառապաշարում: Լեզվի բառապաշարը ընդլայնվում է մի շարք եղանակներով՝ տվյալ լեզվի բառակազմական հնարավորությունների, ինչպես նաև օտար կառույցների ներմուծման միջոցով: Մեր լեզվի բառապաշարի հարստացման գործում վերջին շրջանում մեծ է ոչ միայն օտարաբանությունների, փոխառությունների դերը, այլև բառակազմական նոր հնարավորությունների: Վերջին երկու տարիների ընթացքում աշխարհում տիրող COVID-19 համավարակը ոչ միայն հայերենի, այլև բոլոր լեզուների բառապաշար նոր բառերի ներմուծման պատճառ կամ խթան դարձավ: Կորոնավիրուսային համավարակին բնորոշ բազմաթիվ նոր բառեր և արտահայտություններ ներմուծվեցին հայերենի խոսակցական բառաշերտ, բացի այդ՝ ի հայտ եկան դիպվածային մեծաթիվ բառապատճենումներ և նորակազմություններ: Կորոնավիրուսային բառապաշարի որոշ նորակազմություններ արդեն իսկ տեղ են գտել աշխարհի հեղինակավոր բառարաններում և ամրագրել իրենց կայուն տեղը տվյալ լեզվի հիմնական բառաֆոնդում: Հայերենի դեպքում իրավիճակը մի փոքր այլ է. նորակազմությունները դեռևս

առօրյա-խոսակցական լեզվի բառաֆոնդում են, դրանց մի մասը հիմնական բառաֆոնդ ներմուծվելու հեռանկար ունի:

Սույն հոդվածում մեր ուսումնասիրության նյութը կորոնավիրուսային համավարակով պայմանավորված նորակազմ այն բառերի քննությունն է, որոնք բաղադրված են *կորոնա* բաղադրիչով: Ուսումնասիրության նյութ են դարձել համացանցում կիրառվող նորակազմությունները:

Յուրաքանչյուր լեզու իր պատմական զարգացման ընթացքում ստեղծում է բառակազմության իր միջոցներն ու եղանակները: Ժամանակի ընթացքում լեզվից իսպառ վերանում են բառակազմական որոշ երևույթներ, առաջ են գալիս նոր իրողություններ, որոնք հնարավորություն են տալիս ավելի կենսունակ եղանակներով բառեր կազմելու: Հայերենն ունի բառակազմության բավական ճկուն հնարավորություններ: Ինչպես բոլոր լեզուները, այնպես էլ հայերենն ունի բառակազմության իրեն բնորոշ եղանակները: Ժամանակակից հայերենում բառակազմության եղանակները երեքն են՝ *բառաբարդում*, *ածանցում* և *հապավում*:

Ս. Էլոյանը նշում է. «Բառաբարդությունները ստեղծվում են ոչ միայն նոր հասկացություններ արտահայտելու պահանջով, այլև երկու կամ ավելի իմաստներ մեկ բառով արտահայտելու անհրաժեշտությամբ, որ հաղորդակցման առավել տնտեսված և արտահայտիչ միջոց է¹»: Ժամանակակից արևելահայերենում ընդունված է բառաբարդման երեք ճանապարհ՝ ա) լեզվում եղած բառակազմական կաղապարներից կամ բառակազմական համաբանությամբ, բ) շարահյուսական կապակցություններից, գ) պատճենումներից: Ըստ Ս. Էլոյանի՝ բառաբարդությունները ժամանակակից հայերենում առաջացել են հիմնականում երեք ճանապարհով՝ շարահյուսական կապակցություններից, լեզվում եղած բառակազմական կաղապարներից և բառափոխառություններից²:

Լեզվի յուրահատկություններից մեկն էլ նոր միավորներով բառային կազմի համալրումն է, որը տեղի է ունենում *նորաբանությունների* հաշվին: Նորաբանությունները ստեղծվում են հայերենի բառակազմական օրինաչափություններին համապատասխան: Նըշենք նաև, որ նորակազմ բարդությունները առավելապես համա-

¹ Ս. Էլոյան, Բառագիտություն. Ժամանակակից հայոց լեզու, հ. 1, Ե., 1979, էջ 251:

² Տե՛ս, Վ. Առաքելյան, Ա. Խաչատրյան, Ս. Էլոյան, Ժամանակակից հայոց լեզու, հատոր 1, Ե., 1979, էջ 250:

դրական տիպի կազմություններ են: Այդ առումով նորակազմ բարդությունների մեջ առանձնացվում են հետևյալ տեսակները՝ ա) բուն կամ իսկական, բ) կցական կամ կապակցական, գ) կրկնական և դ) հատվածական³: Եվ պետք է նկատել, որ քանակական առումով գերակշռում են իսկական բարդությունները, որոնք կարելի է դասակարգել մի քանի եղանակով. ա) ըստ բաղադրիչների միացման ձևի (հոդակապով և առանց հոդակապի), բ) ըստ բաղադրիչների խոսքիմասային պատկանելության, գ) ըստ բաղադրիչների թվի (երկանդամ, եռանդամ, քառանդամ):

Ներկայումս նորաբանությունները, հատկապես դիպվածային նորաբանությունները, ամենից շատ տարածված են համացանցում: Եթե տասնամյակներ առաջ լեզվի զարգացման և կանոնարկման համար ուղենշային էր գեղարվեստական գրականության լեզուն (գերակա ոճ էր և էապես ազդում էր հրապարակախոսական, խոսակցական ոճերի վրա), ապա այսօր հակառակ պատկերն է: Մեդիադաշտի բազմազանության և գերհասանելիության հետևանքով էապես ընդլայնվել են դրա լեզվի ազդեցության սահմանները: Ավելին՝ գեղարվեստական լեզուն է ինչ-որ չափով սկսել օգտվել ԶԼՄ-ների արտահայտչաձևերից⁴: Մեզ հանդիպած օրինակների մեծ մասը դիպվածային նորաբանություններ են, որոնց միջոցով հեղինակները ցանկացել են արտահայտել նոր երևույթներ, կամ մի քանի երևույթի իմաստն ամփոփ ներկայացնել մեկ բառով, օրինակ՝ **կորանահումոր, կորոնա-տուրիզմ, կորոնա-վիճակ, կորոնա-գերություն** և այլն: Այս նորաբանությունների միջոցով խոսքն ավելի արտահայտիչ է դառնում, և ոճական նոր բնույթ է հաղորդվում տեքստին:

Ինչպես գիտենք, դիպվածային կազմությունների դեպքում կարևորվում է ներազդելու գործառույթը: Տեղեկությին զուգահեռ՝ դրանք շատ դեպքերում փոխանցում են լրագրողի վերաբերմունքը: Այս առումով դիպվածային բառերով արտահայտվելու միտումը չափազանց արդիական է⁵: Դիպվածային բառերը, ի տարբերություն նորաբանությունների, ավելի սակավ են անցում կատարում հիմնական բառաֆոնդ և մեծ տարածում չեն գտնում, քանի որ կիրառ-

³ Տե՛ս, *Էդ Աղայան*, Ընդհանուր և հայկական բառագիտություն, Ե., 1984, էջ 221:

⁴ *Յու. Ավետիսյան, Լ. Թեյլան, Լ. Սարգսյան*, Արդի հայերենի բառապաշարը, ԵՊՀ հրատ., 2020, էջ 18:

⁵ Նույն տեղում, էջ 31:

վում են տվյալ համատեքստում: Դրանց հատուկ են բաղադրիչների արտառոց համադրումները, ինչպես՝ **կորոնա-զում, կորոնա HIT, կորոնաֆուտբոլ, կորոնաֆաշիստ** և այլն: Հաճախ այս բառերը հանդիպում են վերնագրերում կամ հեշթեգերի տեսքով՝ **կորանապար, կորոնաթայմ, կորոնա-պատկեր, կորոնա-ամառ, կորոնագարուն, կորոնա-դիահերձարան** և այլն:

Մեր ուսումնասիրության ընթացքում առավել հաճախ հանդիպել են գծիկով գրվող բարդություններ, ինչպես՝ **կորոնա-առօրյա, կորոնա-հասցե, կորոնա-տուրիզմ, կորոնա-գերություն, կորոնա-մեկուսացում, կորոնա-ցուցակ, կորոնա-դար, կորոնա-համավարակ, կորոնա-մահճակալ, կորոնա-մոդա, կորոնա-նորաձևություն, կորոնա-ճգնաժամ** և այլն: Մեզ հանդիպած բոլոր օրինակներում *կորոնա* բաղադրիչը հանդես է գալիս նախադաս դիրքում: Այս միջոցով փորձ է արվում մի բառի միջոցով արտահայտել մի քանի բառի իմաստ, բացի այդ՝ օրինակները հիմնականում հանդիպել են վերնագրերի տեսքով: Այս մեթոդով հեղինակները ցանկանում են խոսքին ոճական յուրահատուկ բնույթ և արտահայտչականություն հաղորդել:

Կորոնա բաղադրիչով բարդված հոդակապավոր կառույցներ չեն հանդիպում, քանի որ կորոնա բաղադրիչը գերազանցապես առաջադաս դիրք ունի, ինչպես՝ **կորոնաժամանակներ, կորոնաֆաշիստ, կորոնագրույց, կորոնապար, կորոնագարուն, կորոնագատիկ, կորոնահումոր** և այլն:

Հարադիր բարդություններ նույնպես հանդիպում են, ինչպես՝ **կորոնա վիրուս, կորոնա մեդիավիրուս, կորոնա HIT, կորոնա-վիրուսի շենք, կորոնա հիվանդություն, կորոնա սթայլ, կորոնա հիվանդ, կորոնա ֆուտբոլ, կորոնա վիճակագրություն** և այլն: Ինչպես տեսնում ենք, հարադիր բարդությունների մեծ մասը կարող էր լինել նաև համադրական, ինչպես՝ **կորոնա վիրուս – կորոնավիրուս, կորոնա-վիրուս, կորոնա հիվանդ – կորոնահիվանդ, կորոնա-հիվանդ** և այլն: Քանի որ այդ բարդությունները հիմնականում դիպվածային են, այդ իսկ պատճառով կոնկրետ կանոնի չեն ենթարկվում, և գրության ձևն էլ կախված է հեղինակի հայեցողությունից: Հաճախ հանդիպում են միևնույն բառի երկու տարբերակ, ինչպես, օրինակ՝ **և՛ կորոնա թայմ, և՛ կորոնաթայմ**: *Կորոնավիրուս* բարդությունն առհասարակ գրության տարբեր եղանակներով է հանդես

գալիս, օրինակ՝ **կորոնա վիրուս, կորոնա-վիրուս, կորոնավիրուս, (կորոնա)վիրուս**:

Ըստ խոսքիմասային պատկանելության դասակարգելիս դրժվար չէ նկատել, որ հիմնականում գոյականական կազմություններ են հանդիպում: Մեր հետազոտության ընթացքում հանդիպել են նաև սակավաթիվ ածականներ, ինչպես, օրինակ՝ **կորոնա-սպորտային** և **կորոնա-քաղաքական**: Խոսքիմասային պատկանելությունը կախված է նրանից, թե որ խոսքի մասին է բաղադրվում *կորոնա* բաղադրիչը:

Ամփոփելով նշենք, որ թեև *կորոնա* բաղադրիչով նորակազմությունները հիմնականում դիպվածային բնույթ ունեն, սակայն, կարծում ենք, որ դրանց մի մասը միտում ունի ներմուծվելու հիմնական բառաֆոնդ, ինչպես՝ **կորոնաժամանակներ, կորոնահիվանդ (կորոնա հիվանդ), կորոնա-պատկեր** և այլն: Դրանք արդեն իսկ հաջողությամբ իրենց տեղն ամրապնդել են հայերենի առօրյա-խոսակցական բառապաշարում: Անշուշտ, լեզվում ամրագրվելու և բառարաններում արձանագրվելու համար որոշակի ժամանակ է պետք: Քանի դեռ չի ավարտվել համավարակը, դժվար է ասել, թե այդ բառերից քանիսը կամ որոնք կհամալրեն մեր լեզվի հիմնական բառաֆոնդը:

Ключевые слова: новообразованные слова, коронавирусная лексика, обогащение словарного запаса, разговорный язык, армянская лексика, окказиональные слова.

М. А. Саргсян, Н. Хачибабян - Исследование новообразованных слов с компонентом «корона». - Языки весьма чувствительны к изменениям внешнего мира. Не случайно лексика языка является наиболее быстро меняющимся компонентом языка. Как и все языки, армянский язык не остался в стороне от изменений в словарном запасе, вызванных распространением в мире коронавируса COVID-19. Словарный запас обогащается разными способами. В последние годы варваризмы, заимствования, а также новообразованные слова стали источником обогащения словарного состава армянского языка. В армянский разговорный лексикон вошло много новых слов и выражений, характерных для коронавируса, кроме того, появилось большое количество окказиональных кальк и новообразованных слов. Некоторые новообразованные слова коронавирусных словарей уже нашли место в ведущих словарях мира и заняли постоянное место в основном словарном составе языка. В случае с армянским языком ситуация несколько иная. Новообразо-

вания все еще находятся в словаре разговорного языка, некоторые из них имеют перспективу быть включенными в основной словарь. В данной статье предметом нашего исследования является изучение новообразованных слов, связанных с коронавирусом, в состав которых входит компонент "корона". Исследование основано на новообразованных словах, используемых в Интернете.

Keywords: newly-formed words, coronavirus vocabulary, vocabulary enrichment, colloquial language, Armenian vocabulary, occasional words.

M. A. Sargsyan, N. P. Khachibabyan – Examination of Newly-formed Words with Component “Corona”. - Languages are quite sensitive to changes of the outside world. It is no coincidence that language vocabulary is the fastest-changing component of language. Like all languages, the Armenian language was not left out of the vocabulary changes due to the COVID-19 coronavirus in the world. Vocabulary is enriched in many different ways. In recent years, barbarisms, borrowings, as well as newly -formed words have become a source of enrichment of the Armenian language vocabulary. Many new words and phrases typical to the coronavirus were included in the Armenian colloquial vocabulary, in addition, a large number of occasional calques and newly-formed words appeared. Some newly-formed words of coronavirus vocabularies have already found a place in the world's leading dictionaries and established their permanent place in the main vocabulary of the language. In the case of Armenian, the situation is a little different. The new formations are still in the vocabulary of colloquial language, some of them have the prospect of being included in the main vocabulary. In this article, the subject of our study is the examination of newly-formed words due to coronavirus, which are composed of the component “corona”. The research is based on newly-formed words used on the Internet.